

Саме тому злочинність засуджених зберігає загальні ознаки й характеристики злочинності в цілому. Водночас вона має свої специфічні ознаки та характеристики, чим зумовлюються й особливості запобігання та загалом протидії цим злочинам.

Виходячи з вимог ст. 3 Конституції України про те, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнається в Україні найвищою соціальною цінністю, варто погодитися з П.Л. Фрісом щодо того, що забезпечення безпеки особи, прав і свобод людини і громадянина від злочинних посягань є одним із найбільш важливих напрямів сучасної політики у сфері боротьби зі злочинністю, завданням якої в підсумку є досягнення мети зниження рівня злочинності в державі.

Аналогічні підходи щодо захисту законних прав та інтересів засуджених закріплені в ст.7 КВК України “Основи правового статусу засуджених”, у якій, зокрема, визначено таке: “Держава поважає і охороняє права, свободи і законні інтереси засуджених, забезпечує необхідні умови для їх виправлення і ресоціалізації, соціальну і правову захищеність та їх особисту безпеку”.

Це повною мірою стосується й захисту прав потерпілих від злочину, оскільки це є об'єкти, інтереси яких мають отримати всебічну охорону з боку держави. Як щодо цього влучно зауважила Т. А. Леснієвська-Костарьова, “... у ході активних реформ кримінального законодавства та змін самих засад і пріоритетів кримінально-правової політики проблема охорони інтересів потерпілого набула особливої актуальності”.

Основними методами кримінально-правової політики в цьому напрямі є криміналізація (визнання діяння злочином) та пеналізація (визначення системи й видів кримінальних покарань) суспільно небезпечних діянь. Крім цього, ряд учених небезпідставно серед методів зазначеного виду політики у сфері протидії злочинності називають диференціацію кримінальної відповідальності.

Враховуючи, що у структурі злочинності в місцях позбавлення волі майже 50 % займають злочини, пов'язані зі злісною непокорою вимогам адміністрації виправної установи (ст. 391 КК України), ця проблематика є дуже актуальною.

ВІКТИМОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ БОРЬБИ З РЕЦИДИВНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Тернавська А.А., студент курсу КМ-2Б юридичного факультету
ННІЗН НАВС

На сучасному етапі розвитку суспільства важливою ознакою правової держави є забезпечення реалізації головних прав її громадян шляхом створення відповідних соціально-економічних умов, з одного

боку, та забезпечення захисту їх від злочинних посягань – з другого. Це стосується не тільки законослухняних громадян, а й осіб, які вчинили злочини й відбувають покарання в місцях позбавлення волі. Згідно ст. 3 Конституції України життя, здоров'я, честь і гідність людини визнаються найвищою соціальною цінністю держави. Відповідно до цього, законодавець у ст. 10 КВК України закріпив право засуджених на особисту безпеку. З огляду на це вагоме значення мають віктимологічні засади боротьби з рецидивною злочинністю в місцях позбавлення.

Рецидивна злочинність в місцях позбавлення волі є досить складним явищем, що притаманне особам засудженим до позбавлення волі, має свої закономірності і не може бути викорінене в найближчі часи. Слід відзначити, що рецидивна злочинність в місцях позбавлення волі є однією з найбільш небезпечних форм злочинності, яка засвідчує несприйняття свідомістю рецидивіста всього комплексу кримінально-правових заходів, орієнтованих на недопущення злочинної поведінки, а тим більше цілеспрямованої протиправної діяльності. Це обумовлює необхідність вирішення проблеми раннього виявлення потенційних рецидивістів і системного застосування щодо них заходів попередження вчинення злочинів, підвищеного контролю.

В той же час проблема захисту та відновлення прав і законних інтересів потерпілих від злочинів, своєчасного відшкодування завданої злочином шкоди є однією з найбільш актуальних в нашій державі. Досить часто держава не може забезпечити засудженим реалізацію передбаченого законодавством права на особисту безпеку в місцях позбавлення волі, в результаті – такі особи стають жертвами злочинних посягань. Зазначені обставини негативно впливають на стан і рівень віктимологічного запобігання злочинам в місцях позбавлення волі.

У структурі злочинності в місцях позбавлення волі майже 50 % складають злочини, що пов'язані зі злісною непокорою (ст. 391 КК); 33 % – ухилення від відбування покарання (ст. 390 КК); 6 % – злочини у сфері обігу наркотичних засобів; 4 % – насильство (опір) щодо працівника правоохоронного органу; 4 % – втечі засуджених з місць позбавлення волі (ст. 393 КК); до 1 % відповідно – убивства; тілесні ушкодження; дії, що дезорганізують діяльність виправних установ; інші злочини.

До основних віктимологічних факторів, що породжують та обумовлюють віктимну поведінку жертв злочинів в місцях позбавлення волі доцільно віднести: - конфлікти серед засуджених як результат зіткнення протилежно спрямованих цілей, інтересів, позицій, думок або поглядів опонентів або суб'єктів взаємодії; - безробіття, низький рівень матеріально-побутового та іншого забезпечення засуджених у місцях позбавлення волі; - низький рівень фінансування УВП і СІЗО з державного бюджету; - криміногенно

активний склад засуджених, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, котрі є потенційно загрозливими щодо віктимно уразливих об'єктів; - протиріччя у сфері соціального буття кримінального покарання у виді позбавлення волі.

При цьому слід враховувати і те, що віктимологічний потенціал формується не лише на підставі властивостей особи, а й у зв'язку з іншими факторами, що впливають на механізм злочину в місцях позбавлення волі. Зокрема, важливе значення у визначенні віктимологічного потенціалу та його нейтралізації має рівень професійної підготовки персоналу УВП. Певний зв'язок існує і між особистими і професійними якостями персоналу виправних установ та ситуаціями, під час яких вони стають жертвами злочинів. Наприклад, знущання, образи та інші некваліфіковані дії персоналу виправних установ можуть викликати масові безпорядки в середовищі засуджених.

Основними напрямками нейтралізації віктимологічного потенціалу в місцях позбавлення волі є: - вивчення особистих якостей потерпілих від злочинів, тобто віктимність на соціально-психологічному рівні; - дослідження і аналіз поведінки потерпілих у різних найбільш типових ситуаціях, які відносяться до різних видів злочинів; - аналіз безпосередньо самих ситуацій, в яких реалізуються особисті якості як потерпілих, так і злочинців; - дослідження взаємин між потерпілим та злочинцем тією мірою, якою вони впливають на характер та динаміку кримінальних подій, у тому числі й вибір жертви, а також способу вчинення злочинів.

Головним об'єктом загальносоціального віктимологічного запобігання злочинам у місцях позбавлення волі є особиста безпека засуджених та інших осіб із підвищеною віктимністю. До інших об'єктів віктимологічного запобігання злочинам у місцях позбавлення волі можна віднести: - суспільні відносини, пов'язані зі зловживанням і беззаконністю з боку окремих представників адміністрації УВП і СІЗО та активістів-засуджених; - права засуджених; - встановлені правила поведінки; - відносини, породжені конфліктними ситуаціями (програш у карти, використання образливих слів, примус до гомосексуального акту).

Для ефективного віктимологічного запобігання злочинності в місцях позбавлення волі застосовуються такі засоби: - максимальне використання захисних можливостей потенціальних жертв, що може бути досягнуто за рахунок організації як правових, так і виховних засобів; при цьому мають враховуватися головні моменти надання допомоги, розпочинаючи з того моменту, коли вони стають «кандидатами» в жертви; - навчання засуджених та персоналу виправних установ вміло розпізнавати небезпечні ситуації; - правове навчання та виховання засуджених, знання законодавства про необхідну оборону, готовність протистояти злочинцю, активна

допомога адміністрації виправних установ щодо запобігання злочинам; - якісне збільшення можливостей осіб, які піддаються нападу, протидії злочинцю за рахунок забезпечення усіма можливими засобами захисту, у тому числі і технічними (зокрема, персоналу виправних установ); - певна переорієнтація «на потерпілого» оперативних засобів як у напряму її інформативних можливостей, так і здійснення засобів профілактичного характеру.

Такі засоби віктимологічного запобігання рецидивної злочинності в місцях позбавлення волі дозволяють з цілого ряду злочинів ефективніше виявляти злочини, що назрівають, запобігати їм, забезпечувати безпеку осіб, стосовно яких вони можуть здійснюватися.

ПОНЯТТЯ КРИМІНОГЕННИХ ТА ВІКТИМОГЕННИХ ДЕТЕРМІНАНТ ЗЛОЧИННОСТІ В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Хрущ В.І., здобувач Національної академії прокуратури України
Карпенко Н.В., здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НАВС

У науці причини й умови злочинності – це постійний об’єкт дослідження. Зокрема, у кримінології зазначені правові категорії складають один з елементів її предмета.

При цьому такий підхід є пріоритетним як серед вітчизняних, так і зарубіжних учених.

Проте досі в науці однозначного розуміння щодо природи причин і умов злочинності не вироблено, що відображається й на стані правозастосувальної практики з цих питань та ефективності віктимологічної профілактики злочинів у місцях позбавлення волі.

Щодо цього А. П. Закалюк відзначав, що детермінація злочинності – центральна проблема всього курсу кримінології. Від її розуміння та розв’язання залежить досягнення головної мети кримінології, якою є наукове обґрунтування рекомендацій стосовно запобігання злочинності.

Відомий російський кримінолог Н. Ф. Кузнєцова, яка розробляє теорію детермінації злочинності в сучасний період (починаючи з 80-х ХХ ст.), включає до її системи три основні елементи: причини, умови й корелянти. При цьому під причиною вона розуміє явища (системи), які породжують, продукують інші явища (системи) – наслідки.

Умови – це різноманітні явища, процеси, обставини, які сприяють або створюють можливість виникнення та прояву причини, що породжує наслідки. Таке розуміння причини й умови збігається з її змістом, що дано в сучасних тлумачних словниках. Третім видом детермінантів у системі кримінологічної детермінації є корелянти. У